

Badiiy asarlarda tilshinoslik tadqiqoti va ismlarning rivojlanishi

**Aliyeva Dilafruz
Muxtarovna**

KDU dotsent

Annatsiya: aqolada tarjima jarayonida leksemalarning mos variantini topish, tillar orasidagi real va lakunar birliklarni farqlash lingvomadaniyatshunoslik yoʻnalishidagi tadqiqotning muhim vazifasi ekanligi bayon etilgan. Ramziy soʻzlar majoziy maʼnoda nutqning jozibadorligi va taʼsirchanligini oshirishga, voqea-hodisalar mohiyatini yoritishga, badiiy obrazni taʼminlashga xizmat qiladi.

Kalit soʻzlar: lingvo-madaniy, nutq, texnologiyalar, innovatsiyalar, morfologik, belgi - sifat

Kirish. Mamlakatimizda ilm-fanni rivojlantirish davlat siyosati darajasiga koʻtarildi. Darhaqiqat, “bugungi kunda yuqori texnologiyalar va innovatsiyalar davri. Dunyoning rivojlangan davlatlari oʻz oldiga nafaqat koʻplab mahsulotlar ishlab chiqarish va bozorga olib chiqish, balki innovatsion iqtisodiyotga oʻtish vazifasini ham qoʻymoqda. chuqur bilim va ilmiy yutuqlar.

Adabiyot tahlili. Oʻzbek tilshunosligida ishorali soʻzlarning muloqotda tutgan oʻrni, turdosh tillardagi belgi leksemalariga munosabati, turdosh tillar leksemalarini qiyoslashga bagʻishlangan tadqiqotlar mavjud. Rus va oʻzbek tillaridagi belgi bildiruvchi leksemalarning tahlili ushbu aloqa vositalariga xos leksik-semantik xususiyatlarni yoritishda, til va madaniy xususiyatlarni oʻrganishda, borliqni soʻzlovchilarga xos lisoniy vositalar orqali tasvirlashda alohida ahamiyatga ega. bu tillardan. Rus va oʻzbek tillaridagi timsol leksemalarning lisoniy va madaniy xususiyatlarini oʻrganish, timsol leksemalarning hosil boʻlishidagi semantik va lingvistik madaniy jarayonlarni tushuntirish, dunyoning lingvistik manzarasiga turlicha yondashuvlarni asoslash, oʻzgarishlarning shaxsiy omili. soʻzlarning semantikasi, ijtimoiy-iqtisodiy, psixologik munosabatlar bilan bogʻliqligini tahlil qilish, voqelik va lakunar birliklarni aniqlash tadqiqotimizning dolzarbligini belgilaydi. Simvolik tushunchalar tilning shakllanish jarayoni bilan bogʻliq. Kishi oʻz tilida dunyo manzarasini ifodalaganda, avvalo narsaning belgilari - koʻrinishi, rangi, yigʻindisi, shakliga eʼtibor beradi. Demak, belgilarga oid tushunchalar narsa va predmetlarning nomlanishida ham oʻz ifodasini topadi. Masalan, “pomidor”ning nomi “sariqlik” belgisiga asoslangan boʻlsa (pomidor-pomidor italyanchada “oltin olma” maʼnosini bildiruvchi soʻz; pomidorning dastlabki koʻrinishi sariq rangda boʻlgan),

leksemaning semantikasi. haydovchi" dastlab "olov yoqish" xususiyati hisobga olindi (chauffeur-chauffeur frantsuzcha "olovni yoqish" degan ma'noni anglatadi). Ramziy soʻzlar ilmiy adabiyotlarda turlicha tasvirlangan. Belgi tor ma'noda sifatlar turkumiga kiruvchi soʻzlarga nisbatan qoʻllaniladi. Oʻzbek tilida belgi – sifat maʼnosini ifodalovchi maxsus morfologik koʻrsatkich yoʻq. Ayrim soʻzlarning ham ot, ham sifatlash sifatida qoʻllanilishi shu bilan belgilanadi. Tilshunos N.F. Katanov ot va sifatni ajratmagan. U oʻzi ustida ishlagan turkumni qozoq-qirgʻiz va turkiy-tatar tillarining xususiyatlariga koʻra alohida soʻz turkumi shaklida ajratadi. Ot turkumiga kiruvchi soʻzlar ham sifatlash sifatida ishlatiladi va qanday? degan savolga javob boʻladi. M: sim panjara, yogʻoch ot, chit koʻrpa... Lekin bu soʻzlar ot turkumidan sifat turkumiga oʻtgan deb hisoblanmaydi. Tadqiqotimizda “ramz leksemalar” atamasi shaxs, predmet, hodisa belgilarini ifodalovchi birliklarga (ot leksemalarga) tegishli. Chunki otning xarakteri kontekst bilan bogʻliq. Ravish adabiyotda “harakat-holat belgisi” sifatida taʼriflansa-da, uning oʻziga xos holat, zamon, joy, sabab, maqsad, miqdor-daraja kabi turlari “belgi” atamasining semantikasiga kirmaydi. . Shuningdek, belgilovchi soʻzlarning semantikasiga koʻra meʼyordan koʻp yoki kamlik xususiyatiga (baholash) ega boʻlishi kerak. Shu nuqtai nazardan, baholash xususiyati tizimli ravishda paydo boʻlmaydi. Jahon tilshunosligida, jumladan, turkologiyada ham ishorali soʻzlarni oʻrganishga bagʻishlangan qator asarlar mavjud. Tilshunos olim A.N. Kononov turkiy tillardagi belgi bildiruvchi leksemalarni, xususan, rang ifodalovchi soʻzlarni oʻrganish bilan shugʻullanib, oq va qora ranglarning semantik jihatlarini tahlil qilgan. Olim qora leksemasi semantikasida bolshoy (katta), krupnyy (katta), roskoshnyy (muhtasham), -velikiy (buyuk), mogushchestvennyy (qudratli), silnyy (kuchli), chistyy (sof), prozrachnyy (sof) kabi. sushcha (quruqlik) , zemlya (yer), tma (zulmat) misollar orqali ifodalanadi. U narsalarning rangiga qarab nomlanishini ham koʻrsatdi. Olimning taʼkidlashicha, “Kitobi dada qoʻrqut” asaridagi qahramonlar nomidagi chyornyy (qora) soʻzi mardlik, kuch-qudratning sinonimi sifatida qoʻllangan. A.Kononov turkiy tillardagi ranglar semantikasiga oid mulohazalarini keyingi asarlarida ham davom ettirgan. Rang maʼnosini bildiruvchi soʻzlar “kuch”, “buyuklik”, “buyuklik” sifatlarini ifodalash uchun ishlatilishini taʼkidladi. Belgilarni bildiruvchi, yaʼni sifat leksemalar shaxsning tashqi koʻrinishini, xarakterini, ruhiy holatini, predmetlarning rangi va didini aks ettirish uchun xizmat qiladi. Belgi atamasi tor maʼnoda shaxs, predmet, hodisaning tashqi koʻrinishi, holati va tabiatiga koʻra xususiyatlarini ifodalaydi. Simvol leksemalar narsa va hodisalar haqida mukammal tasavvurga ega boʻlishda, tilning emotsional ekspressivligini oshirishda, dunyo manzarasini turli semantik masshtablarda, til va madaniy aloqalar orqali aks ettirishda muhim rol oʻynaydi. Rus tilshunosligida rangni bildiruvchi soʻzlarning semantik va morfologik xususiyatlariga oid tadqiqotlar olib borildi. Sifat leksemalarning lisoniy-madaniy xususiyatlari ayrim tushunchalar misolida tahlil qilinadi. Tadqiqot rus va ingliz tillaridagi materiallar asosida olib borildi. Oʻzbek tilshunosligida belgi bildiruvchi soʻzlar sifatlar va ularning leksik-morfologik xususiyatlarini oʻrganish asosida, belgi bildiruvchi sifat leksemalarning qoʻshimcha maʼnolari esa matn bilan bogʻlanib oʻrganildi. Oʻzbek tilidagi belgi leksemalarining lisoniy-madaniy xususiyatlari, belgi ifodasining umumiy parametrlari kesma jihatdan oʻrganilmagan.

Xulosa. Jahon tilshunosligida tilshunoslik, semantika, matnshunoslikka bag'ishlangan tadqiqotlar ko'lami kengayib bormoqda. Belgini bildiruvchi leksemalarning semantikasi, grammatik xususiyatlari; voqelik, narsa-hodisaning ayrim atributlarining dunyo landshaftida aks etishi, narsa-hodisalarning muhim tomonlarini farqlash omili sifatida belgi-xususiyatning yuzaga kelishi; har bir tilda konkret rivojlanish jarayonida obyektiv borliq sifatlarini ifodalovchi leksema turkumining shakllanishi; belgisini ifodalovchi leksemashakllarning nominativ funksiyalarini, qadriyatlarining aks etish darajasini, o'xshash va turli tomonlarga ega bo'lgan denotativ ma'no va konnotatsiyalarni aniqlash kabi ustuvor yo'nalishlarda ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Madaniyatlararo munosabatlarni o'rganish, tarjima jarayonida leksemalarning mos variantini topish, tillar orasidagi real va lakunar birliklarni farqlash lingvomadaniyatshunoslik yo'nalishidagi tadqiqotning muhim vazifasidir. Ramziy so'zlar majoziy ma'noda nutqning jozibadorligi va ta'sirchanligini oshirishga, voqea-hodisalar mohiyatini yoritishga, badiiy obrazni ta'minlashga xizmat qiladi. Simvol leksemalarning lingvistik-madaniy tahlili til va madaniyat o'rtasidagi munosabatni yoritishda, ramziy leksemalarning milliy dunyoqarashi, tafakkuri, qadriyatlarini to'plash va ifodalashda, dunyo lingvistik manzarasining milliy modellarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Rus tilshunosligida rangni bildiruvchi so'zlarning semantik va morfologik xususiyatlariga oid tadqiqotlar olib borildi. Sifat leksemalarning lisoniy-madaniy xususiyatlari ayrim tushunchalar misolida tahlil qilinadi. Tadqiqot rus va ingliz tillaridagi materiallar asosida olib borildi.

Foydalangan adabiyotlar

1. Abdurahmonov G., Mamajonov N. Ozbek tili va adabiyoti. – Toshkent : O'zbekistan, 1985.
2. Abdurahmonov X., Mahmudov N. So'z estetikasi. – Toshkent : Fan, 1981.
3. Abdurahmonov Sh.A. O'zbek badiiy nutqida kulgu qo'zg'atuvchi lisoniy vositalar.- Toshkent, 1997.
4. Abdullayev A. Ozbek tilida ekspressivlikning ifodalanishi.- Toshkent, 1983.
5. Abdupattoyev M.T. O'zbek matnida supersintaktik butunliklar. – Toshkent 1998.
6. Boymirzayev S. Matn mazmunida temporallik semantikasi. – Toshkent: O'zME, 2009.
7. Galperin I.P. Tekst kak ob'ekt lingvisticheskogo issledovaniya. – M.: Nauka, 1981.
8. Yo'dashev B. Matni o'rganishning lingvostatistik metodlari. – Samarqand, 2008.
9. Yo'ldashev M. Badiiy matn va uning lingvopoetik tahlili asoslari. – Toshkent : Fan, 2007.
10. Yo'ldashev M. Yadgarov Q. Badiiy matnning lisoniy tahlili. Toshkent, TDPU, 2007.
11. Yoldashev M. Badiiy matn lingvopoetikasi. – Toshkent, Fan 2008.- 160 b.
12. Kamenskaya O.L. Tekst I kommunikatsiya. – M.: V'ssh.shk., 1990.
13. Lapasov J. Badiiy matn va lisoniy tahlil. – Toshkent: O'qituvchi, 1995.

14. Lyapon M.V. Sm` slovaya struktura slojnogo predlojeniya I teksta. – M.: Nauka, 1986.
15. Mamajonov A. Tekst lingvistikasi. – Toshkent, TDPI, 1999.
16. Mamajonov A., Mahmudov U. Uslubiy vositalar. – Farg`ona, 1996.
17. American Literary Criticism: An Anthology. M.: Progress Publishers, 1981.
18. Approaches to Poetics Ed. S. Chatman. N.Y.- L., Columbia U.P., 1973.
19. Arnold I., Dlakonova N. Three Centuries of English Prose. I., 1967.
20. Bennet A. Is the Novel Decaying? // Woolf V. Mrs. Dalloway and Essays. M., Raduga Publishers, 1984.
21. Ахмедов У. An analysis of the titles of works of art in English from the perspective of linguistic pragmatics and linguistic culture // Общество и инновации. – 2023. – Т. 4. – №. 1/S. – С. 236-240.
22. Akhmedov Umid. Restoration of name of works of art in English from the point of view of linguistics and linguo - cultural. International Journal of Social Science and Interdisciplinary. Research ISSN: 2277-3630 Impact Factor: 7.429. (2022/9/30,) 278-281.
23. Akhmedov Umid. Functional-semitic and lingucultural study of the names of works of art in the Uzbek language. International Journal of Social Science and Interdisciplinary. Research ISSN: 2277-3630 Impact Factor: 7.429. (2022/12/22) 398-400.